

Δρος ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΕΠΙΔΗΜΙΑ ΔΙΦΘΕΡΙΤΙΔΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ Ν' (1986) ΤΟΜΟΥ
ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

1987

ΕΠΙΔΗΜΙΑ ΔΙΦΘΕΡΙΤΙΔΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ καθορίσουμε στὴν Κύπρο ἐπιδημίες διφθερίτιδας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Δὲν ὑπῆρχε τότε τύπος, ὅπου θὰ ἀναγράφονταν τὰ σχετικὰ. Τὰ τουρκικὰ ἔγγραφα δὲν ἔχουν μελετηθεῖ, τουλάχιστον ἀπὸ δικούς μας. Οἱ ἐκθέσεις τῶν προξενείων στὴ Λάρινα, πού μελέτησε καὶ δημοσίευσε ὁ γιατρός Νεοκλῆς Κυριαζῆς («Κυπριακὰ Χρονικὰ», ἔτος Η', 1931, ἀρ. 2, σελ. 105-124) σημειώνουν τὶς ἐπιδημίες χολέρας καὶ πανώλους καὶ ἀπ' ὅ,τι γνωρίζουμε δὲν ὑπάρχει ἀναφορά σὲ ἐπιδημία διφθερίτιδας.

Ἐνα χειρόγραφο, τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης», πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1800 καὶ τελειώνει τὸ 1913, μοῦ παραχωρήθηκε κάποτε πρὸς μελέτη ἀπὸ τὸν Ἄνθιμο Πανάρετο, προτοῦ κατὰ προτροπὴ μου δημοσιευθεῖ στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» (Χρονιὰ Β', 1961-1962, σελ. 115-119 ἀρ. 162-166). (Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ δημοσιεύτηκε καὶ ἀπὸ τὸν Νεοκλῆ Κυριαζῆ στὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» ἔτος Η', 1931, ἀρ. 1, σελ. 81-105 καὶ «Πάφος», τόμ. Η', 1943, ἀρ. 1-3, σελ. 26-31). Τὸ χειρόγραφο αὐτό, πού ἀνῆκε στὸν Σάββα Ξυστούρη, ἀναγράφει δυὸ ἐπιδημίες πού ἐνδιαφέρουν τὴν παιδιατρική, μιὰ τὸ 1866 «θάνατοι ἀπὸ ρουσοῦδιν», μιὰ τὸ 1879 «θάνατος εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ» καὶ μιὰ τὸ 1897 ἐπίσης γιὰ παιδιὰ. Τὶς ἐπιδημίες αὐτές, μαζὶ μὲ ἄλλες, κατέγραψα καὶ σχολίασα σὲ κείμενό μου στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» (χρονιὰ Α', 1960-1961, σελ. 396-397). Μὲ τὴν εὐκαιρία θυμίζω μιὰν ἐπιδημία, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, διφθερίτιδας στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, πού ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Λεόντιο Μαχαιρᾶ στὸ βιβλίο του «Χρονικὸν τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρος» (σελ. 60), «1363 ἤλθεν ἄλλον θανατικὸν τῶν παιδίων καὶ ξηλείπτην τὸ νησί».

Ὅμως στὰ κατάλοιπα τοῦ Σίμου Μενάρδου, ὁ γιὸς του Γεώργιος Μενάρδος βρῆκε μιὰν ἐγκύκλιο τῆς τουρκικῆς διοικήσεως μὲ μααμεθανικὴ ἡμερομηνία 1287, δηλαδὴ 1872. Ἡ φωτοτυπία τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς μοῦ παραχωρήθηκε ἀπὸ τὸν Θ. Παπαδόπουλλο πρὸς μελέτη. Εἶναι γραμμένη σὲ γλώσσα ἐλληνικὴ καὶ ἀνορθόγραφα. Τελειώνει μὲ τὸ ἐξῆς: «διατούτο σὰς ἐκκυνοπιήθη τὸ παρόν πρὸς τὰς Ἀρχάς, λευκοσίαν εκτοῦ Διοικητηρίου 7. 10βρίου 1287».

Θὰ σὰς δώσω περιληπτικὰ τὰ δέκα σημεῖα τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς καὶ τὴν εἰσαγωγή, ὅπως τὴ διάβασε καὶ μοῦ τὴ φωτοτύπησε ὁ Γεώργιος Μενάρδος:— «Ἐπιδὴ ἀπὸ 5-6 μῆνας λεμονοπόνου ἢ οἷα διατὴν σοβαροτάτης προξενὴ θάνατον εἰς τὰ νήπια καὶ πεδῆα Ἄρσεν καὶ θίλυ. Κατὰ χρέος ληπὸν ἢ τοπικὴ ἀρχὴ ἐξετάζουσα τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τὰ κακὰ τούτου, ἐγένετο ἐντὸ Κεντρικὸ συμβουλίω σκέψης ἀπεφασίστη καὶ οὗτος προκαλέσσα συμβούλιον Ἰατρὸν τὸν καλιτέρων τῆς Νήσου,

οι οποίοι σκευθέντες έδωσαν εις τήν Αρχήν έκθεσιν της θεραπείας τής 'Ασθενίας ταύτης τήν οπίαν σιμιόννομεν κάτωθεν.»

- «'Αρ. 1ον) Οί κάτοικοι νά σαρίζουν κάθε μέρα τούς δρόμους, τά παζάρια και τά τά σπίτια, δηλ. νά έπιμελοῦνται τήν καθαριότητα.
- » 2ον) Νά παύσουν άπό τά σχολεία τά παιδιά ώς 10 χρονῶν, νά ντύωνται καλά, νά μὴν πηγαίνουν έκκλησίαν και νά μένουν συνεχῶς στό σπίτι.
- » 3ον) Νά βάζουν Κλορούρο δέ Κάλτσε σέ πιάτο κάτω άπό τὸ κρεβάτι τοῦ άρρώστου ἢ κατράνι σ' ένα τηγάνι νά βράζει στό δωμάτιο τοῦ άρρώστου ἢ άλλες οὐσίες πού παράγουν καπνὸ.
- » 4ον) Στὸ άρθρο αὐτὸ περιγράφονται τά συμπτώματα τῆς νόσου.
- » 5ον) Για φτωχές οίκογένειες με άρρωστο νά εἰδοποιεῖται ὁ παπὰς ἢ ὁ μουχ-τάρης ἢ ὁ ἱμάμης για νά μεταφερθεῖ τὸ μήνυμα στίς 'Αρχές.
- » 6ον) 'Οδηγίες για τά χωριά πού δὲν ἔχουν γιατρὸ (κατάκλιση τοῦ άρρώστου, προφύλαξη άπό τὸ κρῦο, άτμοι στό δωμάτιό του).
- » 7ον) Νά μὴν πλησιάζουν παιδιά τὸν άρρωστον και νά βάζουν στό πρῆσμα τοῦ λαιμοῦ λαπάδες άπό λιναρόσπορον και βδέλλες (ὁ άριθμὸς άνάλογο με τήν ἡλικία).
- » 8ον) Συμβουλευονται γαργάρες με χλιαρὸ κριθαρόνερον και μέλι και χρήσεις στίψης σέ γαργάρες και έπαλείψεις.
- » 9ον) Νά έπαλείφεται με άλοιφή μερκουριάλε ὁ λαιμὸς, οἱ μασχάλες και τά σκέλια τοῦ άρρώστου νά τοῦ δίνεται ρετσινόλαδο και ν' αλείφεται ἢ κοιλιά του με άθθασόλαδο.
- » 10ον) 'Η νόσος εἶναι μεταδοτικὴ γι' αὐτὸ νά μὴν αφήνουν παιδιά νά πλησιάζουν και νά μὴ χάνεται καιρὸς για θεραπεία».

Αὐτὴ ἢ έγκύκλιος (ανάγνωση Γ. Μενάρδου) άποτελεῖ πρὸς τὸ παρὸν τήν πρώτη αναφορὰ σέ έπιδημία διφθερίτιδας στήν τότε τουρκοκρατούμενη Κύπρο.

'Επιδὴ από 5-6 μήνας ὑπάρχει ἐν λευκοσίᾳ και εἰς τινὰ χωρία της Νήσου ασθένια λεμόπνονου ἢ οπία διατήν σοβαροτάτης προξενή θάνατον εἰς τὰ νήπια και πεδῆα' Αρσεν και θίλυ. Κατὰ χρέος ληπὸν ἢ τ οπική αρχή εξετάζουσα τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ τούτου, εγένετο ἐντὸ Κεντρικὸ συμβουλίω σκέψης απεφασίστη, και οὗτος προκαλέσασα συμβούλιον Ιατρὸν τὸν καλιτέρων τῆς Νήσου, οἱ οπιοι σκευθέντες έδωσαν εἰστήν Αρχήν έκθεσιν τῆς θεραπείας τῆς 'Ασθενίας ταύτης τήν οπίαν σιμιόννομεν κάτωθεν'

Αρ. 1ον Οἱ κάτοικοι τῆς λευκοσίας και τὸν χορίον ὅπου ὑπάρχει αὐτὴ ἢ σθένια κάθε ἡμέραν πρέπη να σαρίζουν τούς δρόμους και τοῦ παζαρίου και τὰ στενά τῶν ενοριώντων και τὰς οἰκίας των και νατὰ καθαρίζουν καλὸς και τὰ φρόκαλα νατὰ ρίπτουν έξω τῆς πόλεος και τοῦ χορίου και ἐν γένῃ νά έπιμελοῦντε τήν καθαριότητα.

Αρ. 2ον Να παύσουν αποτά σχολία τά πεδήα όσα ήνε έός δέκα ετών διά έν διάστημα, και νά μένουν εις τάς οικίας τον και δι γονής αυτών νατά περιορίζουν ειστήν οικύαντων νά φιλάττονταεπο τό κριόν και αποτόν δομιλ αέραν και τα φορεματάτων νά είνε παστρικά, πρίντο βασίλευμα του Ηλίου και μετά να μήντα αφίνου να εξέλθουν ειστού δρόμους και ναμίντα πέρουν εις τά λουτρα ούτε προίν ειστήν εκκισίαν διότι τό κριόν τά βλάπητ σιμαντικά και ασθενούν·

Αρ. 3ον Επιδή εδοκιμάστη ή οφέλια τού Ιατρικού λεγομένου Κλορούρω δέ Κάλτσε τό οπίον ευρίσκετε πληθής ειστά φαρμακοπολία, χορήσιμον διατήν καθάρισιν τής ατμοσφέρας, όθεν έκαστος οϊζογενηάρχης νά αγοράσι έν μέρος από αυτό και νατό βάλλη εντός πιάτων χωρίς νά προσθέση απαντό τίποτε, και νά βάλλη από έν πιάτον υποκάτο στην καρδίαν εκάστου στρόματος, εάν όμως οοικοκήρις τής οικίας δέν δηνηθή νά αγοράσι από αυτό, τότε άς αγοράση κατράνην, το οπίαν νά θέττη εις ένα τιγάνην και νατό βράξη εις τήν φωτιάν εντός τού δωματίου οπου πλαγιάξη ο ασθενής ήτε άς πιρώννη καλά κομμάτια ή πλατάνην και νατά σβήννη με τό ξήδη εντός τού ειδήου σπιτίου όστε μετόν καπνόν ή ατμόν οπου ξεδήδη αυτό νά κατηήσετε τό σπίτιν οπου κυμάτε ο άροστος.

Αρ. 4ον Αυτή ή ασθένια άμα φανή κάποτε φέnete δηνατή και κάποτε φέnete ελαφρή, ηδού ληπόν τά σιμία της, τό πεδήον οπου λαμβανη αν τήν ασθένιαν πρώτα τό πιάνη έν ρίγον δηνατόν και μεταταύτα θέρμη δηνατή πονή τά κοκκαλάτου, και αμέσως φέnete ειστόν λεμόντου Κεντα και ο λάρηγγάστον γίνετε κόκκινος και πρίσκετε, όθεν παρατηρόν τόν ασθενήν εάν έχη αυτά τά συμπτώματα, ειτε φανερόν ότ ειτε ασθενής λεμόπονον, τότες αμέσως νά κραχθή ο Ιατρός νά προσπαθίσι διατήν θεραπίαντου·

Αρ. 5ον Μεταξή τών οϊζογενηών οπου ασθενούν τά τέκνατον ημπορούν νά υπάρχουν πτοχή άνθρωποι και χίρες, τόν τηούτων ότι ή συνδρομή ανήκουσα ειστήν τοπικήν Αρχήν, διατούτο όταν φανή ασθενής ειστούς τούτους αδυνάτους, ή γονής αυτόν αμέσως νά ειδοπήσουν τόν ημάμιν ή παπάν και μονχτάριδες τής ενορίας των όστε αυτοί χωρίς αναβολίν κερού νά ειδοπήσουν τήν Αρχήν νά λάβη μέτρα·

Αρ. 6ον οι ασθενούντες εις τά χορία επιδή δέν ημπορούν νά εύρουν Ιατρόν, διατούτο τούς εκθέττομεν κάτοθεν τά μέσα οπου ημπορούν νά μεταχριστουν διατήν θεραπίαντων, ήτη ο οικοκήρις τού σπιτίου εκύνεν νά βάλλη τόν αροστόν του εις έν μικρόν και βραοτικόν οπίτιν νατόν επιμελιθή αποτό κριόν, και νά χογλά νερόν ειστήν μαγίρισσαν μέσα ειστό είδιον σπίτιν οπου κυμάτε ο ασθενής νά εύγέννη ο άχνός του χογλαστού νερού τό οπίον οφελή πολλά εις τήν ασθένιαν ταύτιν ός εδοκιμάστην πολλάκις.

Αρ. 7ον Νά μήν πλισιάζουν άλλα πεδιά τόν άροσον τούτον, ούτε νά εμβένουν ειςτό σπίτιν οπου κυμάτε, και κατατήν ηληκίαν τού ασθενούντος να του βάλλουν αυδιέλλες απάνο ειστό πρίσμα τού λεμούτου, ήτι διατά νήπια μορά 4 και διατά πεδήα 8· και διατά μεγαλλήτερα έός 12· αυδέλλες και αφου πέσουν αυτές νατού

βάλλον λαππάδες από λιναρόσπορον ειστό μέρος οπού ήτον αί αυδέλλες έος 3·4·βολές διανά εύγη ακόμι ολίγον έμα και ναμήν αμελούν οι γονής και σιγγενής τού αστηνή ειστά τιαύτα οφέλιμα έργα.

Αρ. 8ον να χογλάσουν 30 δράμια κριθθήν εις μίαν οκκάν νερόν έος να μίνη 300 : δράμια και αφόν κριάνη ολίγον νατό κουλιάσουν μέ ρούχον και νατό βάλλον εις πότζαν ή μπότιν βάλλοντες μέσα και έν κοντάλιν μέλην, και να δίδουν τού αρόστου πέντε έξη βολές να βάζη ειστόστόμαντου και να κάμνη γάργαραν και εκτός τούτου να κουπανίσουν ολίγιν στίψην φιλή και νατήν βάζουν εις μίαν κούππαν μέ νερόν να κάμνη ο αστηνής και με αυτό γάργαρα τό οπίον οφελή καθώς και ή σκόνη τής στίψης να βάλλετε πάνο ειστόν δάκτιλον και να αλίφοντε αί πλιγές οπού ήνε μέσα εις τόν λεμόν του αρόστου.

Αρ. 9ον Να αγοράζετε απο τά φαρμακοπολία ή σπετζαρίες αληφίν ή οπία ονομάζετε μερκουριάλε και να αλίφετε ολεμός του αστηνή από έξο όπου ήνε πρισμένος και υποκάτω στές μασκάλες και ειστά άγγελιάτου έναν δράμιν κάθε τρίς όρες και να ακολουθή τούτο ημέραν και νήκταν, ειστόν αστηνήν ακόμη να ποτίζετε πέντε ή 6 δράμια ριτζινόλαδον και να αλίφετε τήν κυλίαντου μέ αθασόλαδον διατήν ευκυλιότητα.

Αρ. 10ον I αστήνη αυτη επιδή εινε μεταδοτική, ήτι κολλητική ός απεδήχθι διατούτο ναμίν αφίνετε άλλα πεδηά να πλισιάσουν τόν τόν αστηνήν. αμα αστηνήσι πεδηόν τινά να φροντίσετε τήν θεραπίαντου χορίς να χάσετε κερόν, διότι δίδετε ετίαν να αφανιστή ο αρόστος και να κινδηεύσι. διατούτο σάς εκυνοπιήθη τό παρόν προς τάς Αρχάς. λευκοσίαν εκτού Διοικητιρίου 7·10βρίου 1287.

